

Kötü muameleyi önleme yolu olarak avukata erişim

21. Genel Rapor'dan Alıntı, 2011'de yayınlanmıştır

18. Polis tarafından özgürlüklerinden yoksun bırakılan şahısların avukata erişim sağlayabilmesi imkanı, kötü muameleye karşı temel teminatlardan birini oluşturur. Böyle bir imkanın özgürlüklerinden yoksun bırakılan şahıslara kötü muamelede bulunmayı düşünenlere karşı caydırıcı bir etkisi olacaktır. Kötü muamelenin gerçekleşmesi halinde ise avukatlar gerekli girişimlerde bulunabileceklerdir.

19. Avukata erişim hakkının tam anlamıyla etkili olabilmesi için, şahıslara bu hakkın özgürlüklerinin kısıtlandığı dönemin en başından itibaren sağlanması gereklidir.¹ Gerçekten de CPT'nin defalarca tespit ettiği gibi, yıldırma ve fiziksel kötü muamele riskinin en yüksek olduğu dönem, özgürlükten yoksun bırakılma dönemini hemen izleyen dönemdir. Ayrıca, avukata erişim hakkı, ilgili şahsın açık hukuki statüsüne bakılmaksızın, özgürlükten yoksun bırakılma anından itibaren başlatılmalı, daha da ayrıntılı ifade etmek gerekirse, söz konusu haktan yararlanma, şahsın resmen 'sanık' olarak tanımlanmasına bağlı olmamalıdır. Örneğin Avrupa'da yürürlükte olan birçok yasal sistem uyarınca şahıslar 'tanık' veya 'bilgilendirici görüşmeler' kapsamında kolluk kuvvetlerine ait yerlerde belli bir süre bulunmak – ve kalmak- zorundadırlar; CPT'nin deneyimine göre bu şahıslar ciddi bir kötü muamele riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

20. Avukata erişim hakkı, şüphelisi oldukları suç ne kadar "küçük" olursa olsun, özgürlüğü elinden alınan herkes tarafından kullanılabilir. CPT'nin ziyaret ettiği pek çok ülkede şahıslar sözde 'idari' suçlar nedeniyle haftalarca özgürlüklerinden yoksun bırakılabilmektedirler. Komite bu şahısların avukata erişim hakkından yoksun bırakılması için hiçbir gerekçe görememektedir. Komite ayrıca, gerçekte ceza suçu sanığı olan şahısların, ceza suçu sanıklarına tanınan güvencelerden yararlanmalarına engel olmak amacıyla, resmi olarak idari bir suçla irtibatlandırılarak özgürlüklerinden yoksun bırakıldıklarına sık sık rastlamaktadır; belirli suçları avukata erişim hakkı kapsamının dışında tutma gayreti, bu tarz yasal boşluklardan yararlanılması riskini beraberinde kaçınılmaz olarak getirmektedir.

¹ Kuşkusuz, ilgili davanın şartlarına bağlı olmak üzere, avukata erişim hakkı daha da erken bir safhada yürürlüğe konulabilir.

21. Benzer şekilde avukata erişim hakkı, özgürlüğünden yoksun bırakılan şahsın şüphelisi olduğu suç ne kadar 'ağır' olursa olsun uygulanmalıdır. Gerçekten de, belirli ağır suçlardan dolayı şüpheli konumunda olanlar kötü muamele görme riski en yüksek olan ve bu sebeple avukata en çok ihtiyacı olan şahıslardır. Bunun sonucunda da CPT belirli suç kategorileri (örneğin terörle mücadele yasalarında yer alan suçlar) nedeniyle şüpheli olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin avukata erişimlerinin sistematik olarak belli bir süre önlenmesine yönelik tedbirlere karşıdır. Avukata erişim hakkının kısıtlanmasının haklı görülüp görülemeyeceği söz konusu suçun cinsine göre değil, her durum için ayrı ayrı değerlendirilmelidir.²

22. CPT gözaltına alınan şahısların kendi seçecekleri bir avukata erişimlerinin belirli bir süre geciktirilmesinin istisnai olarak gerekli olabileceğini tamamen kabul etmektedir. Ancak bu durum, avukata erişimin söz konusu süre zarfında tamamen engellenmesiyle sonuçlanmamalıdır. Böyle durumlarda soruşturmanın meşru çıkarlarını tehlikeye atmayacağı konusunda güven duyulan başka bir bağımsız avukat sağlanmalıdır. Baro veya Avukatlar Birliği ile istişarede bulunularak böyle durumlar için önceden tatminkar düzenlemeler yapmak pekala mümkündür.

23. Polis tarafından özgürlüklerinden yoksun bırakılanların bu süreç boyunca avukata erişim hakları, avukatla buluşma hakkını ve de mahrem bir ortamda buluşma hakkını mutlaka içermelidir. Kötü muameleye karşı bir teminat olarak görülen bu hak bağlamında (adil muhakeme aracı olmaktan farklı olarak), avukatın özgürlüğünden yoksun bırakılan şahısla fiziksel olarak aynı ortamda bulunması gerekliliği açıktır. Çünkü ancak bu şekilde ilgili şahsın fiziksel ve psikolojik durumu doğru değerlendirilebilir. Aynı şekilde, avukatla buluşmanın mahrem bir ortamda olmaması halinde, gözaltındaki şahıs nasıl muamele gördüğünü açıklamakta kendisini rahat hissetmeyebilir. İstisnai olarak, söz konusu avukatın, özgürlüğünden yoksun bırakılan şahıs tarafından değil de , üzerinde önceden mutabık kalınan bir usule göre seçilmesinin kabul edildiği hallerde, CPT, avukat ile ilgili şahıs arasındaki toplantıların mahremiyet içinde yapılması hususunda istisnaya gidilmesi için bir neden görmemektedir.

24. Avukata erişim hakkı aynı zamanda avukatın polis sorgusunda bulunma hakkını da içermeli ve avukat sorgu esnasında sorguya müdahale edebilmelidir. Kuşkusuz bu durum, ele alınan konunun son derece aciliyet arz etmesi halinde, ne polisin avukata erişim hakkını kullanan özgürlüğünden yoksun bırakılan şahsı, avukat henüz gelmeden derhal sorguya çekmesini ne de sorgunun düzgün bir biçimde yürütülmesine engel olan avukatın başka bir avukat ile değiştirilmesini engellememelidir. Bununla birlikte, bu tür durumların vuku bulması halinde, polisin, gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin olarak sonradan hesap verebilmesi gerekmektedir.

25. Son olarak, polis tarafından özgürlüklerinden yoksun bırakılan şahısların avukata erişim haklarının uygulamada tam anlamıyla etkin kılınabilmesi amacıyla, avukat ücretini ödeyemeyecek durumda olanlar için, ceza usulünün bu erken safhasından itibaren gerekli önlemlerin alınması gereklidir.

² Burada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin *Salduz/Türkiye* (27 Kasım 2008) kararına gönderme yapılabilir. Kararda, "...[Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin] Madde 6§1'i uyarınca, her bir davanın kendi özel şartları ışığında söz konusu hakkın kısıtlanmasını gerektiren inandırıcı şartların ortaya konamaması durumunda, kural olarak avukata erişim sağlanmalıdır." (madde 55) denmektedir.